

Стилістика граматики

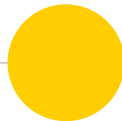

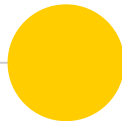
План

- Стилістичне використання явищ морфології.
- Стилістика категорії роду іменників.
- Стилістична спроможність прикметників
- Природа стилістичного потенціалу синтаксичних одиниць.
- Стилістичні ресурси простого речення.
- Стилістика складного речення.

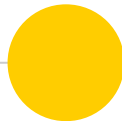
Морфологічні засоби стилістики вважають менш виразними, ніж лексичні, оскільки вони виявляються на більшій площині тексту, ніж лексема, є переважно стилістично нейтральними.

Морфологічному ярусові мови властива стійкість, чітко визначений інвентар граматичних елементів, вона менше підлягає впливові екстралінгвальних чинників. Проте й морфологія зазнає впливу позамовних чинників, міжмовних контактів унаслідок чого збагачується стилістичними варіантами.

Функціональні стилі використовують значну кількість спільних для всіх них граматичних явищ, однак деякі з них можуть не використовувати певних форм або використовувати їх частіше, ніж інші стилі, а також надавати специфічного значення окремим із них.

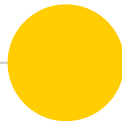

числівники

- Числівники вживають в усіх стилях мови, однак найпоширеніші вони в книжних текстах. Зрідка числівники можуть надавати художньому або публіцистичному текстові певної експресії: *10 000 мітингвальників вийшли на центральну площу міста.*

Дієприслівники мають ознаки книжності. Їх мало вживають у розмовному мовленні або поетичному тексті.

Іменник ≠ Дієслово

- Художній і розмовний стиль мають велику кількість дієслів, натомість для офіційно-ділового тексту характерна значна кількість іменників. Різне співвідношення іменників і дієслів притаманне також художньому і науковому стилям.

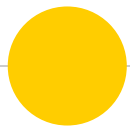
Вигуки

- Вигуки зовсім не вживають у науковому стилі, вони поширені в розмовному мовленні, художній літературі.

Овва! Яка гіпотеза!

Стилiстика категорiї роду iмeнникiв

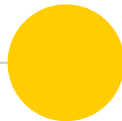
Український правопис

- За допомогою суфіксів **-к-**, **-иц-(я)**, **-ин-(я)**, **-ес-** та ін. від іменників чоловічого роду утворюємо іменники на означення осіб жіночої статі. Найуживанішим є суфікс **-к-**, бо він поєднуваний з різними типами основ: *а́вторка, диза́йнерка, дирéкторка, реда́кторка, співа́чка, студéнтка, фігури́стка* та ін.
- Суфікс **-иц-(я)** приєднуємо насамперед до основ на **-ник**: *верста́льниця, набі́рниця, порá дниця* та **-ень**: *учени́ця*.
- Суфікс **-ин-(я)** сполучаємо з основами на **-ець**: *кравчи́ня, плавчи́ня, продавчи́ня*, на приголосний: *майстри́ня, філологі́ня; бойки́ня, лемки́ня*. Суфікс **-ес-** рідковживаний: *дияконéса, патронéса, поетéса*.

Міністерка у справах ветеранів Юлія Лапутіна стала третьою жінкою в чинному складі РНБО

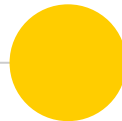
Українська мова має чимало
фемінітивів, які засвідчують соціальну
активність сучасної жінки. Однак з
погляду стилістики їхнє вживання має
певні обмеження.

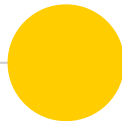

пожежниці

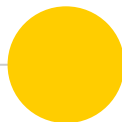
У назвах осіб за посадою, професією в офіційно-діловому стилі поки що перевагу віддають формам чоловічого роду, навіть коли в загальнонародній мові є жіночі відповідники. Слова *лаборантка*, *аспірантка*, *лікарка* є літературними, проте властиві художньому, публіцистичному, розмовному стилям.

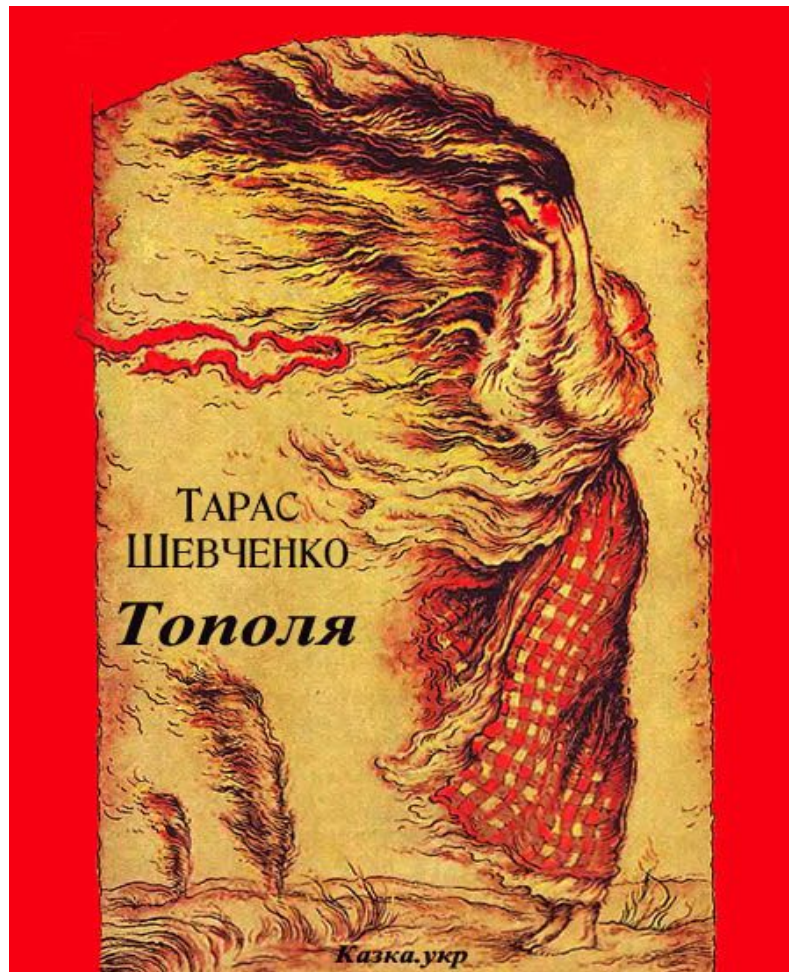
Нині фемінітиви вживаємо і в наукових текстах: *медієвістка, дисертантка, дослідниця, авторка.*

У багатьох випадках у мові ще немає усталених фемінітивів, що можуть замінити назви чоловічого роду. Отже, ми використовуємо чимало назв чоловічого роду на позначення осіб обох статей, наприклад: *пішохід, лірик, прозаїк*. У таких випадках граматичне значення чоловічого роду виконує формальну функцію, а не вказує на стать особи.

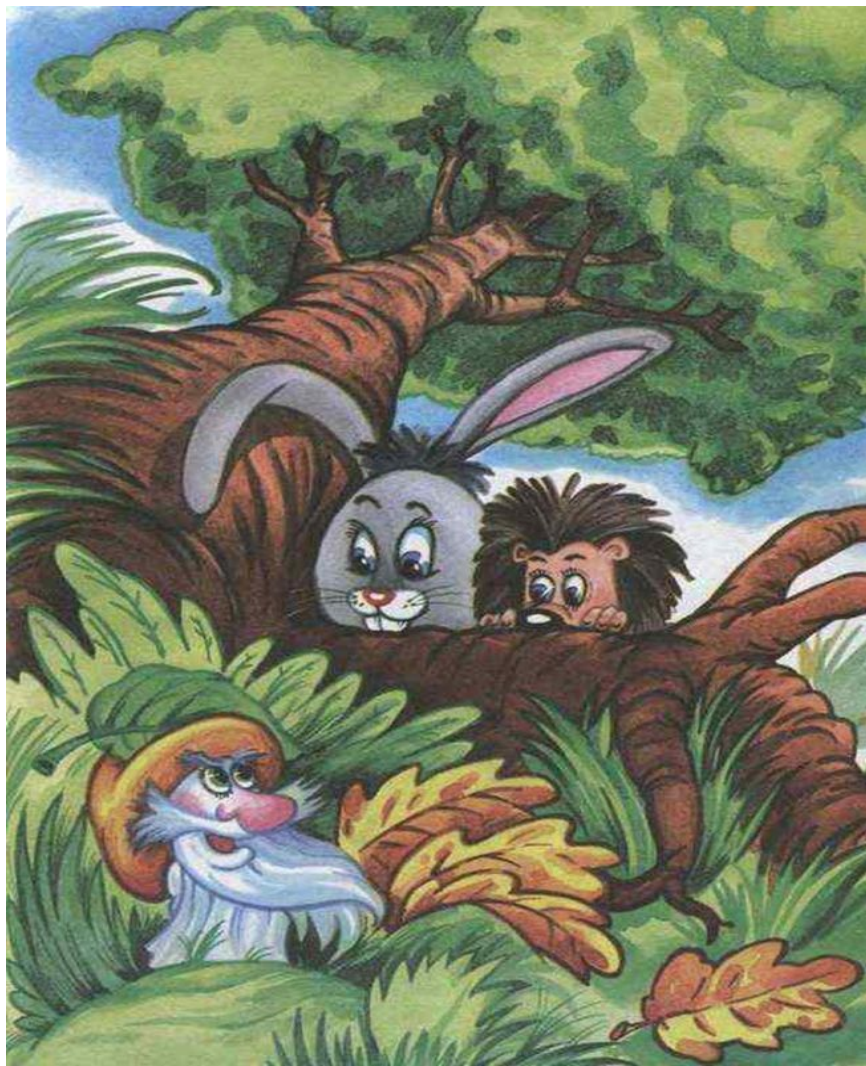

У назвах неістот
граматичне значення
роду не має
семантичного
підґрунтя.
Незважаючи на
невмотивованість,
розподіл іменників за
родами може бути
використаний зі
стилістичною метою.

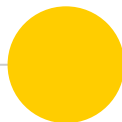

Особливо виразно це виявляється в художньому стилі для творення уособлень й перенесенні на граматичне значення роду рис істот чоловічої чи жіночої статі:

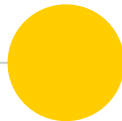
*Думала сумна смерека –
Де краса у мене?
Ось у інших розвилося
Листячко зелене.
А я стою однакова
Літом і зимою;
Як мій дуб мене покине,
Що буде зі мною? (Д.
Павличко).*

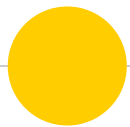

Змінюючи родові форми, можна створити пестливий тон, передати замилювання, співчуття, прихильне або, навпаки – негативне, зневажливе ставлення: *І синові за три копи Жупанок купила. Щоб і воно, удовине, До школи ходило* (Т. Шевченко); – *І як воно згадало, що з Керелівки?* (С. Васильченко); *А воно, погане, як криконе на мене: «То ви, мамо, самі винні, що вас усі товчуть, як жиди Гамана!»* (І. Нечуй-Левицький).

Переважно зі стилістичною метою в мовленні вживають іменники так званого спільного роду. Лише невелика кількість таких іменників є нейтральними назвами (*листоноша, сирота*), деякі характеризуються позитивно-співчутливими відтінками (*бідолаха, трудяга*), але більшість має негативне забарвлення: *базіка, волоцюга, зайда, приблуда, нечупара, причепа, плакса* тощо.

Стилістична спроможність

прикметників

Офіційно-діловий та науковий стилі використовують здебільшого відносні прикметники: *мінеральні добрива, мовний аналіз*. Якісні прикметники, термінологізуючись, утрачають здатність до ступенювання: *порічки червоні, порічки білі*.

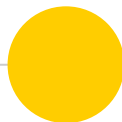

Особливі стилістичні функції притаманні формам ступенів порівняння прикметників. Синтетичні форми вищого й найвищого ступенів вважають нейтральними, натомість складені форми мають відтінок книжності.

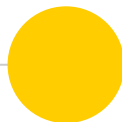

Складені форми – відтінок книжності

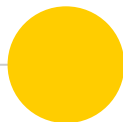
Уживання відносних прикметників у переносному значенні сприяє появі в них ознак якісних, дає можливість творити ступені порівняння. Незвичність цих форм зумовлює їхню експресивність: *Для мене **найпроблемніша** з проблем – Проблема серця і чола народу* (М. Вінграновський).

Найвищий рівень вияву ознаки виражають і прикметники з префіксами *архі-*, *гіпер-*, *ультра-*, *над-*. Для офіційно-ділового, наукового тексту вони нейтральні, здатні набувати різних емоційно-експресивних відтінків у публіцистиці і художньому мовленні.

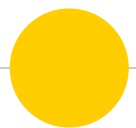

З-поміж прикметникових форм виразне стилістичне забарвлення властиве коротким і повним нестягненим формам на відміну від звичних для української мови повних нестягнених форм. Короткі і нестягнені форми характерні для народної творчості: *Пливе човен, води **повен** Та все хитається* (нар. пісні). *Гей, не втішайтесь, **Злії** воріженьки, Та пригодонці моїй!*

Нестягнені форми прикметників

Стилiстика

синтаксису

- ... елементарна поетичність мови, тобто образність окремих слів і постійних сполучень, хоч би яка була вона помітна, незначна порівняно із здатністю мов створювати образи із сполучення слів...

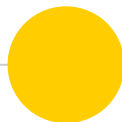
О.Потебня

“

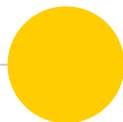
Синтаксис має більші експресивні можливості, ніж морфологія, оскільки він безпосередньо пов'язаний з думкою й має більший арсенал засобів вираження

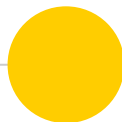
Мовно-образна символіка, різноманітні лексико-фразеологічні новотвори, індивідуальна мовотворчість мовців — все це виявляється у сполученні з іншими словами, реалізується лише в реченні-висловлюванні.

На відміну від лексики і фразеології **синтаксис не має чітких щодо стильового забарвлення одиниць, характерних для певних сфер мовлення.** Той чи той тип речення, конструкція, зворот належать, як правило, до загальнономовних засобів.

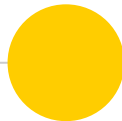
Можна говорити лише про певні обмеження у вживанні окремих конструкцій чи зворотів у якомусь різновиді мовлення, а не про належність цих конструкцій до одного функціонального стилю.

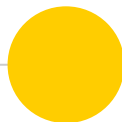
Стилістичний ефект заснований на встановленні синонімії різних типів синтаксичних конструкцій, одна з яких вирізняється традиційним використанням синтаксичних зв'язків, а друга – їх переосмисленням. Перша з цих конструкцій нейтральна, а друга – експресивна та емоційна.

Структурного вираження експресії досягають переміщенням змістового центру конструкції на неочікувану позицію. Експресивність у вигляді спеціального прийому письмового мовлення супроводжується значними конструктивними змінами. Загалом експресивний синтаксис реалізує експресивні функції парцеляції, сегментації, вставних конструкцій.

Засоби експресивного синтаксису є універсальними складовими конструювання будь-якого художнього тексту.

Наприклад, художня спадщина Івана Багряного презентує широку палітру експресивних синтаксичних побудов.

- ланцюги номінативних речень, напр.:
Сонячний Львів. Величезні юрбища... Рідні й нерідні, близькі й далекі, але все свої – друзі, товариші, матері, батьки, сестри...;
- неповні речення: *Кожен чистив свою. Наталка вінчестера. Старий Сірко теж вінчестера. Гриць свою “японку”. А Григорій – трилінійку;*

Іван Багряний

- вставні і вставлені одиниці: *Відтак, озброївшись, пішов через річку по камінню; І мусів собі признатися тоді (і увесь час потім це враження його переслідувало) – враження від командира дивізії було досить таки кепське, погане;*
- інверсія, напр.: *...Вирячивши вогненні очі, дихаючи полум'ям і димом, потрясаючи ревом пустелі і нетра і вогненным хвостом замітаючи слід, летів дракон;*

Іван Багряний

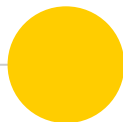
- лексичні повторення із синтаксичним поширенням:
Здається щось десь горить. Десь близько. Але байдуже. Нехай. Обезволіле тіло, розбите утомою й болем, палене пекельним вогнем зсередини, зовсім не реагує на мляву думку про те, що десь щось горить. Нехай горить. Нехай. Нехай увесь світ горить; парцельовані конструкції, Один так клене, а другий сидить мовчки. Похнюплено

Стилістичні ресурси

простого речення

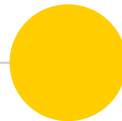
До стилістичних ресурсів простого речення зараховують способи вираження членів речення, особливі випадки використання однорідності, засоби зв'язку між однорідними компонентами, різновиди простих речень, порядок слів

*А Кость і **овва!** (Г. Квітка-Основ'яненко).*

*Тільки ніч – дитина **в плач, у крик** і аж синіє (О. Гончар).*

Розщеплення присудка характерне для книжних стилів:
*здійснювати подорож – подорожувати, проводити
перевірку – перевіряти.* Його варто уникати для
спрощення викладу.

Інверсія

- За нейтрального характеру мовлення тема висловлення передує ремі: *Чарівна нитка* (тема) *уже лягає на полотно* (рема) (Голос України, 01.03.2006, с.13); *У колективі* (тема) *грають професійні музиканти на професійних інструментах* (рема). Така позиція теми і реми отримала назву об'єктивного порядку слів. Коли ж рема стоїть у препозиції, констатуємо **суб'єктивний порядок слів**. Напр.: *Зміна росте!* (Сільські вісті, 23.03.2005, с.3).

Інверсія

- Нейтральний порядок слів характеризується розташуванням додатка після дієслівного присудка (*лягає на полотно, грають на інструментах*) та узгодженого означення перед означуваним (*чарівна нитка*). Нейтральний словопорядок не створює стилістичного ефекту. Метою інверсії є логічне чи експресивне виділення певного слова або групи слів, посилення інтонаційної виразності усього речення.

- Інверсійний порядок слів – це і є зворотний порядок слів, проте не кожний, а лише той, за якого речення набувають емоційного характеру, експресивізуються та інтонаційно увиразнюються.

Інна Завальнюк

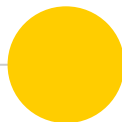
“

Стилістика

складного речення

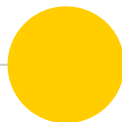
Стилістичну своєрідність складних речень установлюють переважно, порівнюючи їх із поєднанням кількох простих структур.

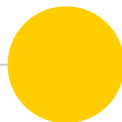
Трансформація простих речень у складні супроводжується стилістичними змінами.

Гомонять тополі. Шелестіть осики (М. Терещенко) – Гомонять тополі і шелестять осики.

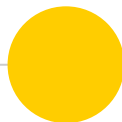
Чимало складних речень специфічні за своєю будовою і не можуть бути перетворені на окремі прості речення. *Ні вітерець не війне, ні хмарка не збіжиться (Марко Вовчок).*

Петро Дудик указує, що складне речення становить одне своєрідне ціле, окрему структурну єдність, яка постає дещо розірваною у двох простих реченнях. Особливо виразним, на його думку, є стилістичне розмежування складнопідрядних і простих ускладнених речень із дієприкметниковими, дієприслівниковими зворотами.

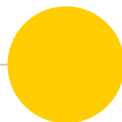

Складні речення найуживаніші в книжній мові. Проте вони властиві й розмовному мовленню і не мають обов'язкового стилістичного забарвлення книжності. У книжному мовленні цьому типові речень надають перевагу, оскільки складні речення найкраще узгоджуються з такою рисою книжного мовлення, як логічність. Складні речення є тим синтаксичним засобом, який уможлиблює якнайточніше висловлення складних логіко-поняттєвих зв'язків.

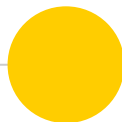

У науковому тексті переважають складнопідрядні речення. В офіційно-діловому тексті їх менше.

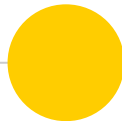
Складносурядні речення, на думку науковців, переважають у тих текстах, де на першому місці – опис.

Загальні, дуже широкі відношення, встановлювані між частинами складносурядного речення, часто не задовольняють вимог наукового тексту, тому тут спостерігаємо спроби звузити, уточнити значення сполучних засобів за допомогою додавання прислівників, часток, напр.: *і тому, а тому, і, отже; а водночас* тощо.

Науковий та діловий стилі для позначення складних логічних зв'язків виробили спеціальні аналітичні сполучники: *у зв'язку з тим що, внаслідок того що, після того як тощо.*

Дякую!

Питання ?